

Bibbiana Cau

MOAȘA

Roman

Traducere din limba italiană de
Roxana Panaite

1

Luni, 17 septembrie 1917

Mallena știe că se apropie momentul atunci când mirosul metalic al sângelui care se prelingea pe coapsele depărtate ale Luciei îi ajunse la nări.

— A venit clipa, spuse ea, cu privirea ațintită asupra tinerii culcate la pământ care, în zbuciumul durerii, își scosese de pe ea cămașa lungă din bumbac aspru, rămânând întinsă pe pielea de oaie. Ațâță focul cu foalele, iar flacăra se înalță, luminând chipul femeilor din încăpere și făcând să strălucească picăturile de sudoare de pe pieptul Luciei, cu sfârcurile mari și închise la culoare.

Umbrele se prelungeau pe pereții văruiți. Sumbre, vesele, păreau că se urmăresc ca într-un dans.

Mallena își suflecă mânecile cămășii de in pe brațele bine conturate, până deasupra coatelor, apoi își unse mâinile cu ulei de mastic.

— Ai pregătit carpele, cum ți-am zis? o întrebă pe fiica sa, Rosa, care, ținându-se strâns cu ambele mâini de un taburet, stătea retrasă într-un colț al încăperii.

— Da, *mamaj*¹, sunt pe bancă.

— Pune-le lângă foc. Trebuie să fie calde.

¹ *mama* (limba sardă). (n. trad.)

Slabă de i se vedeau oasele, cu umerii aduși și îmbrăcată toată în negru, *tzia*² Nonnora stătea pe un scaun într-un colț al bucătăriei și spunea niște rugăciuni ciudate în timp ce, printre degete, îi alunecau mărgelile rozariului, oprindu-se doar din când în când pentru a da câte o indicație pe care Rosa nu o înțelegea:

— *M'arraccumandu*³, lăsați totul așa cum am pus eu. Să nu rămână nimic închis, nici lada, nici dulapul și nici ușile sau sertarele. *Onni*⁴ lucru trebuie să rămână deschis, ca să aducă noroc.

După acest sfat, bătrâna își reluă rugăciunile misterioase, pe care doar ea părea să le cunoască. Cu puțin timp înainte, aprinsese o lumânare nouă în firida dedicată sfinților și își pusese în poală, pe fusta neagră, iconița Sfintei Ana. Fără a se opri din rugăciune, își ridică privirea spre Lucia, iar Rosei i se păru că ochii ei emanau duioșie, ca și cum și-ar fi văzut nepoata din nou fetiță.

La fiecare contracție care îi scutura trupul, Lucia scotea un sunet animalic, apoi se prăbușea pe pielea moale, fremătând și tremurând, în ciuda faptului că stătea aproape de foc. Așa era încă de la începutul după-amiezii.

Punându-și mâinile pe pântecul umflat al tinerei, Mallena intuia poziția copilului, distingându-i mișcările brațelor și ale picioarelor. În colțul cel mai îndepărtat al încăperii, Rosa, înțepenită și cu ochii ațintiți asupra scenei, privea cu groază.

² În lb. sardă, *tzia* înseamnă literalmente „mătușă”, însă este folosit și ca formulă de respect și/sau afecțiune pentru o femeie mai în vârstă din comunitate, chiar dacă nu există legături de rudenie; poate avea sensul de „tanti”. (n. trad.)

³ *Aveți grijă* (limba sardă). (n. trad.)

⁴ *Fiecare* (limba sardă). (n. trad.)

Era prima dată când o însoțea pe mama ei și când vedea o femeie născând. Nu-și imaginase că va dura așa de mult. Știa că venirea pe lume a unui copil este o întâmplare fericită, o ascultase de atâtea ori pe mama ei povestind despre emoția și însemnătatea acelor momente, dar când o auzea pe Lucia cum striga după ajutor, ca și cum o fiară i-ar fi sfâșiat corpul, se înfricoșa. Încerca să găsească o explicație pentru ceea ce se întâmpla în încăperea, dar nu reușea să deslușească sensul lucrurilor, să înțeleagă ce anume putea fi la baza fricii pe care o simțea în jur, o frică care era și a ei. Se așeză lângă *tzia* Nonnora, care continuă să se roage. Intonația ei molcomă o liniștea, ba mai mult, faptul că stătea lângă acea bătrână îmbrăcată în negru îi dădea un sentiment de tihnă.

Încăperea era caldă și învăluită de fum. Mama ei stătea ghemuită lângă Lucia, întorcându-se din când în când ca să se ocupe de focul care trosnea. Chiar dacă scânteile îi înțepau brațele goale, ea nu părea să le ia în seamă. Căutându-i privirea, îi zise să verifice dacă totul era pregătit:

— Ai grijă la apa din oala de lut, să nu o dărmăm de pe trepied. Iar cârpele să fie mereu calde. Nu-ți mai zic a doua oară.

După ce făcu ce i se ceruse, Rosa se așeză din nou lângă *tzia* Nonnora care, cu vocea din ce în ce mai răgușită și strângând mărgелеle rozariului între degetele deformate de artrită, se ruga cu mâinile împreunate:

— Sfânta Ana, tu care veghezi asupra mamelor și a nașterilor dificile, ascultă această umilă rugăciune.

Între timp, simțind o altă contracție, Lucia, cu gura deschisă și buzele încordate, începuse să urle și să împingă cu atâta forță, de parcă nici nu era a ei. Ca și cum nu ar fi putut să se oprească și nu ar fi simțit altceva decât dorința nestăvilită de

a împinge. Când își trăgea suflul, părea că aerul care-i umplea plămânii nu mai era cel din bucătărie, ci unul mai curat, mult mai ușor, parcă dintr-o altă lume.

Cu privirea ațintită asupra scenei nașterii, la fiecare țipăt care părea să-i sfâșie urechile, Rosa împietrea de teamă și uimire, tresărea pe scaun, apoi se forța să se concentreze pe vocea bătrânei, care se ruga pentru nașterea aceea și pentru toate nașterile: pentru cele care se terminaseră cu bine, pentru femeile care muriseră, ca fiica sa – mama Luciei – care se număra printre ele, pentru fiii pe care nu-i văzuse crescând și pentru tot ce s-ar fi putut întâmpla în clipele acelea pline de mister.

— Hai, împinge, împinge cât poți de tare, o încuraja Mallena, cu vocea sigură și fără să trădeze nicio emoție.

Mușchii brațelor și picioarelor îi erau tot mai înțepeniți, iar Rosa simțea că nașterea celui de-al doilea copil al Luciei dura o veșnicie. Însă, auzi imediat copilul plângând cu putere, chiar fără să mai fie nevoie ca mama ei să-l întoarcă cu capul în jos și să-i dea câteva palmuțe la fund.

Cu îndemânare, Mallena legă un fir de ață în jurul cordonului ombilical, apoi, sub privirea atentă a fiicei sale și a lui tanti Nonnora, cu un gest rapid și aproape mecanic, îl retează cu *leppa*⁵, cuțitul pliabil pe care îl scosese din buzunarul fustei și pe care îl trecuse de mai multe ori prin flacăra. La urmă, presără cenușă rece peste capătul tăiat.

— Cum e? E sănătos? întrebă Lucia, cu vocea sleită a cuiva care ar fi vrut să închidă ochii și să se odihnească, dar mai întâi voia să-și vadă fiul și să-l simtă lângă ea.

⁵ Cuțit tradițional sard, de obicei pliabil, cu lama lungă și ascuțită, folosit atât ca instrument utilitar, cât și ca armă. Se distinge prin forma curbată a lamei și prin mânerul lucrat manual. (n. red.)

Mallena nu răspunse; continua să maseze nou-născutul cu uleiul călduț, întinzându-i ușor brațele și picioarele ca să verifice dacă suferise luxații în timpul nașterii. Șterse chipul rozaliu și durduliu al pruncului care nu se oprea din plâns, apoi îl înfășă în cârpele pe care Rosa le pusese să se încălzească.

— Mallena, spune-mi, cum ți pare? E bine?

— E băiat și, dacă ascuți cum plânge, o să îți dai seama și cum e. E puternic ca un vițel, răspunse ea, sobră.

Nu i se părea că ar fi prea multe de adăugat la vocea nou-născutului, la urgența vieții care răsuna în ea.

În ciuda căldurii care venea de la foc și a păturii cu care era acum învelită, tânăra mămică era cuprinsă de frisoane. Mallena îi puse pruncul în brațe, pe partea stângă, cea a inimii.

În penumbră, Rosa o văzu pe Lucia încercând să deslușească trăsăturile copilului. Acel contact între două trupuri palpitânde părea să aducă liniște mamei și pruncului deopotrivă, și cu un oftat, se lăsă și ea moale pe taburet, simțind cum i se destind mușchii.

— Chiar dacă de-abia s-a *naschiu*⁶, ia uitați ce vioi este, face totul ca și cum e deja *imparau*⁷. Astea sunt adevăratele miracole, spuse *tzia* Nonnora, arătând spre micuțul care, mai întâi, atinsese ușor cu buzele sânul mamei, apoi îi prinsese sfârcul instinctiv, sugând până când a adormit.

Mallena, ghemuită în fața Luciei, cu ochii roșii de fum și oboseală, așteptă să iasă și placenta. Rosa o urmări cum verifica să fie întreagă, să nu fi rămas vreo părticică înăuntru, după care o puse lângă vatră.

⁶ *născut* (limba sardă). (n. trad.)

⁷ *învățat* (limba sardă). (n. trad.)

Ieșită de puțin timp din încăpere, *tzia* Nonnora reveni acum în liniște, aducând cu ea pe soțul său și pe primul născut al Luciei, care rămăseseră să aștepte la vecini, în casa de lângă.

— Haide, du-te să-ți vezi frățiorul.

Băiețelul stătea la distanță, lângă străbunica sa, poate tulburat de dezordinea din odaie și de prezența celui străin pe care mama lui îl strângea la piept cu privirea fermecată.

Îmbrăcat în haine de lucru ponosite, bătrânul se apropie și îi mângâie cu delicatețe pe Lucia și pe micuț, cu mâinile lui mari, pline de bătăături.

La acea atingere ușoară, pruncul continuă să doarmă liniștit, cu chipul senin.

Surprinsă, Rosa îl privi pe bătrânul cufundat în acea stare de grație și se gândi, fără să înțeleagă pe deplin, la contrastul dintre asprime și blândețe care putea exista în inima unui bărbat. Apoi, observă că ochii i se umplură de lacrimi și își închipui că se gândea la soțul Luciei, silit să doarmă în frig, cu baioneta în brațe, în munții înzăpeziți din Trentino.

— De îndată ce poți, să sapi o groapă adâncă în curte și să îngropi placenta, ca să nu o găsească animalele. Nu trebuie să mănânce din această carne umană și binecuvântată, spuse *tzia* Nonnora privindu-l pe bărbat direct în ochi, pentru a se asigura că a înțeles bine ce avea de făcut.

După ce mai stătu câteva clipe în contemplare, bătrânul se duse la băiețelul care în tot acest timp rămăsese în picioare, la distanță, tăcut și nedumerit, îl luă de mână și ieșiră amândoi afară.

Împreună cu Rosa, Mallena spală lăuza cu cârpe de in înmuiate în apă caldă și amestecată cu puțin vin, apoi îi puse între picioare o bucată moale de pânză, împăturită în patru. După ce o îmbrăcă cu o cămașă de noapte curată, o ajută

pe Lucia să meargă în odaia unde, în cinstea aceluia moment, patul fusese pregătit cu cea mai bună lenjerie pe care o aveau. Mama și pruncul urmau să rămână acolo mai multe zile, unde vor primi vizita rudelor și a vecinilor, care aveau să mănânce fursecuri aromate cu migdale și pișcoturi fragede și să bea vin dulce, în cinstea nou-născutului și a întregii familii.

După ce adună cârpele pătate de sânge, Mallena întâlnește pentru o clipă privirea fiicei sale, care se grăbește să pregătească leșia, puse cârpele la înmuiat și le clătește în apa caldă rămasă. Deși simțea că o durea tot corpul, fără să scoată un cuvânt, Rosa le întinse la uscat pe spătarul scaunelor din fața focului, în timp ce mama ei se spăla pe mâini într-un lighean cu apă rece.

În timp ce Lucia și copilul dormeau, cele două mai rămăseră acolo o vreme în tăcere, ca să se asigure că totul era în ordine.

— E timpul să mergeți, spuse *tzia* Nonnora și luă ceva dintr-un dulăpior.

— Mă voi întoarce mâine să văd cum se simt, răspunse Mallena, uitându-se la bătrână.

— *Deus ti du paghet*⁸ și să-ți dea *salude e bona sorte*⁹. *Tzia* Nonnora le însoți la ușă și îi dădu Rosei o bucățică de brânză proaspătă de oaie, înfășurată într-o cârpă din pânză aspră. Rosa o luă, dar numai după ce căută aprobarea în privirea mamei sale, care era deja în stradă.

⁸ *Dumnezeu să te răsplătească* (limba sardă). (n. trad.)

⁹ *sănătate și noroc* (limba sardă). (n. trad.)

Se făcuse întuneric de cel puțin două ceasuri, iar suflarea tăioasă a mistralului le făcu să grăbească pasul pe ulițele povârnite, străjuite de case fără etaj, din piatră închisă la culoare. Mama și fiica trecură să-l ia pe Daniele, pe care, în prima parte a după-amiezii, înainte de a merge la Lucia, îl lăsaseră acasă la bunica Zizza, la poalele satului Norolani. De cum le văzu, băiețelul se duse la ele și se ascunse sub șalul mamei, care îi atinse obrazul cu dosul mâinii.

— A stat mai tot timpul afară să dea cu săpăliga, cu greu l-am făcut să intre în casă, iar de când s-a lăsat întunericul, a rămas tăcut și nu a vrut să pună gura nici pe apă, spuse bătrâna arătând spre cana din fier emailată, albă și ciobită pe margine, care zăcea încă plină pe masă.

— Știi doar, *jaja*¹, că de când *babaj*² a trebuit să plece la război, el, care a fost întotdeauna vesel și zburdalnic ca un ied, uneori se întristează și abia dacă mai scoate o vorbă, zise Rosa, căutând să scuze purtarea fratelui mai mic.

— *Poberu fizzu meu istimadu*³, nu trece o clipă fără să mă gândesc la el, lăsa să-i scape bătrâna.

¹ *bunico* (limba sardă). (n. trad.)

² *tata* (limba sardă). (n. trad.)

³ *Bietul meu fiu iubit* (limba sardă). (n. trad.)

— Vrea să devină un porcușor mistreț, spuse Mallena zâmbindu-i copilului, care își scosese doar nasul de sub franjurile șalului.

Privindu-și fratele, Rosa își frământa mâinile și zise cuprinsă de îndoială:

— Și la școală vorbește puțin, și azi-dimineață *majstru*⁴ Meloni i-a dat câteva palme, pentru că nu-i răspundea la întrebări, dezvălui ea, stânjenită.

Îi promisese lui Daniele că nu-i va spune nimic mamei.

La cuvintele fiicei sale, Mallena se uită la copil:

— E adevărat că ți-a dat *ciaffos*⁵? îl întrebă ea, serioasă.

Băiatul își coborî privirea:

— Dar eu n-am plâns nici măcar un pic.

Fără să mai spună vreun cuvânt, ea îl strânse în brațe.

— S-a făcut târziu, trebuie să mergem. Noapte bună, *tzia* Zizza, spuse Mallena, luându-l pe Daniele de mână.

Porniră pe drumul în pantă care avea să-i ducă acasă. Luna lumina caldarâmul din pietre vechi, iar sunetul pașilor Mallenei trăda cuiele din tocuri, pe care le pusese ca să-i țină pantofii mai mult.

După ce descuie cu cheia cea mare, Mallena aprinse opaițul cu seu agățat de cârligul de după ușa de la intrare. Își lăsă șalul pe unul dintre scaunele din micuța tindă a casei și intra-ră în bucătărie: în stânga era o sobă mare din piatră, în față, ușa care dădea în curte, și, pe același perete, o fereastră mică,

⁴ *profesorul* (limba sardă). (n. trad.)

⁵ *palme* (limba sardă). (n. trad.)

asemenea celor din celelalte două încăperi, cu obloane interioare din lemn.

Fetița puse pe masă brânza pe care i-o dăduse *tzia* Nonnora. Pentru Mallena, cel mai urgent lucru era să facă focul, iar câțiva cărbuni ascunși sub cenușa de dimineață făcură ca treaba să fie mai ușoară decât se așteptase.

— Rosa, pune supa la încălzit.

O făcuse de dimineață, după ce copiii plecaseră la școală. Într-un vas de lut, cu apă și sare, pusese la fiert câțiva cartofi și cepe întregi; în aer încă mai plutea aroma roșiilor uscate și a busuiocului proaspăt.

Mallena dădu fuga afară, în fundul curții; se ținea de ore întregi. După ce se șterse cu o cârpă de in umedă, se simți în sfârșit ușurată. Lumina palidă a lunii o ajută să pună cu sapa puțin pământ în groapă și, înainte să intre din nou în casă, spală bine cârpa și își aranjă pliurile fustei.

În bucătărie, când își văzu mama luând din cămăruță un *coccoi*⁶ de pâine neagră, Daniele întreabă:

— Pot să o tai eu?

Ea scoase cuțitul pliabil cu lama ascuțită pe care-l ținea în buzunarul fustei și i-l întinse fără să rostească un cuvânt. Băiatul tăie trei felii groase, iar sora lui puse câte una în fiecare farfurie. Mallena mai puse o felie subțire de brânză de oaie, din cea primită de la *tzia* Nonnora, și un ou proaspăt. Apoi, turnă două polonice de supă fierbinte, care făcu pâinea și brânza să se înmoaie, iar oul să se întărească, și mâncară în tăcere.

Abia după cină, așezați pe lavița de lemn lipită de peretele de lângă vatră, își întinseră picioarele în fața focului. Deși

⁶ Pâine tradițională din Sardinia. (n. trad.)

toamna abia începuse, în mica locuință din piatră de bazalt era mai frig decât afară, așa că acea căldură le prindea bine.

— Cum a fost de dimineață, la școală? Ce ați învățat azi?

Rosa dădu fuga să-și ia caietul și îi arătă mândră lecția din ziua aceea.

Mallena se uită cu atenție la semnele acelea pe care nu le cunoștea. Era fascinată de cuvintele scrise și, deși nu fusese niciodată la școală, spera să poată învăța ceva urmărind progresele copiilor.

— Și tu, Daniele, ce-ai făcut la școală?

Copilul, ocolind întrebarea, începu să ațâțe focul cu foalele.

— Oare acolo unde e *babaj* or fi aprins focu-n sobă?

— Ce bleg ești! Doar n-au soldații casă ca a noastră: cu pat, vatră și foc aprins, provizii și tot ce avem noi aici, îi răspunse Rosa fratelui ei, privindu-l exasperată.

O enervau acele ieșiri pe care le considera nepotrivite.

— Hai, ne citești ultima scrisoare pe care ne-a trimis-o *babaj*? o întrebă rugător copilul, devenind dintr-odată serios, iar fata se supuse, înduioșată de ochii lui înlăcrimați.

Monte Zebio, 12 iulie 1917

Dragă Mallena,

De cum răsare soarele, primul meu gând e la tine, adorata mea, și la copiii noștri.

Eu sunt tot aici, cu vuietul tunurilor austriece în urechi și cu răsuflarea rece a tuturor nedreptăților din jurul meu, și încerc, cu ajutorul vostru, să înfrunt moartea și spaima. Mă rog în fiecare zi să ies viu din iadul ăsta.

Aici, printre tovarășii mei, mulți sunt dispuși să moară pentru a-și apăra patria, însă nu este nici măcar unul care să fi înțeles de ce luptăm în acest război.

Eu sper să trăiesc și am încredere că vă voi îmbrățișa cât mai curând.

Al vostru,

MANCA GIOVANNI

— Cel care i-a scris scrisoarea lui *babaj* e foarte priceput, nu-i așa? Pare o poezie, chiar dacă e foarte tristă. Cine știe ce-o face acum, *mischineddu*⁷.

Rosa ascultă cuvintele lui Daniele în timp ce împăturea foaia cu grijă, gândindu-se la reîntoarcerea tatălui și la cât de frumos avea să fie acel moment.

Și Mallena rămase tăcută. Pleoapele îi erau grele, la fel cum îi fusese și ziua. Și mai ales seara, când se gândea la Jubanne⁸ și simțea cum dorul îi strângea pieptul și îi încleșta gâtul. Oftă adânc și, ridicându-se, întinse brațul spre raftul de lemn unde ținea un coșuleț plin cu smochine uscate. Luă câteva și le dădu copiilor, păstrând una pentru ea.

— *Mamaj*, o să păstrezi câteva și pentru când se întoarce *babaj*?

— Sigur! Lui o să-i dăm un șirag întreg de smochine uscate.

Daniele și Rosa savurau cu zâmbetul pe buze fructele dulci, culese la sfârșitul verii, și se amuzau zdrobind micile semințe care le alunecau printre dinți, rămânând blocate între doi incisivi.

— E timpul să mergeți să vă spălați bine înainte de culcare.

⁷ *sărmanul* (limba sardă). (n. trad.)

⁸ Variantă sardă a numelui Giovanni. (n. red.)

Ridicând lampa, Mallena luminează lavoarul de lângă ușa care dădea în curte. În timp ce Daniele făcea ce i se spusese fără nicio tragere de inimă, ea luă mangalul din cupru, îl umplu cu jăratic și îl puse sub patul înalt din fier forjat din odaie, căci nu avea pe nimeni care să i-l încălzească.

3

Dimineața, ducându-se la școală împreună cu fratele ei, Rosa trecu s-o ia și pe prietena ei, Nina. În timp ce coborau la vale, o luă de mână, întrebând-o:

— Tu cum îți imaginezi că este dragostea?

Rosa puse acea întrebare pe neașteptate și în șoaptă, ca să nu o audă Daniele, care mergea cu câțiva metri mai în față. Din când în când, cele două fete mergeau împreună o bucată de drum, dar, în ultima perioadă, Nina nu mai venea la școală așa de des și nici nu mai lua note bune.

— Pentru mine... vine dintr-o prietenie. Mai întâi ne vedem la slujba de duminică și ne zâmbim reciproc, apoi ne spunem câteva cuvinte drăguțe de sărbători, în piața mare, unde se țin dansurile.

Rosa strânse cu putere mâna prietenei sale. Deși Nina era doar puțin mai mare decât ea, i se părea că era deja femeie, și de aceea așteptase cu nerăbdare să o întâlnească ca să-i pună „întrebarea”. Prima naștere pe care o văzuse o tulburase într-atât, încât începuse să se simtă aproape „adultă” de pe o zi pe alta; mai aproape de acea lume a ritualurilor și a trecerilor, care, mai devreme sau mai târziu, își imagina că va fi și a ei.

— Nu, nu, răspunse Rosa, după părerea mea e ca un fulger care te lovește de nicăieri, năvalnic, sălbatic, cu o lumină orbitoare și o bubuitură care-ți taie răsuflarea.

În timp ce vorbea, își ridică ochii spre cer, visătoare, ca și când ar fi putut vedea scena acolo, sus.

— Ajunge! Nu mai vreau să vorbesc despre lucrurile astea, izbucni Nina ridicând vocea pe neașteptate și făcându-l pe Daniele să se întoarcă.

Rosa nu înțelese motivul acestei reacții:

— Exagerezi. Ce ai? Ce-am făcut?

— Am zis gata! răbufni Nina.

— Ce-i cu tine?

Rosa se uită mirată la prietena ei, care începu să grăbească nervoasă pasul, îndepărtându-se de ea.

De îndată ce copiii plecară la școală, Mallena se duse în curte, în colțul unde era amenajat cotețul găinilor, împrejmuț cu legături de crengi uscate așezate vertical, ca să nu intre diho-rii și nici găinile să nu iasă să ciugulească varza, dovleceii și celelalte legume de sezon.

Lăsă jos coșulețul cu ouă și se apropie de Pitiola, care stătea lângă ușa ce dădea spre curte, legată cu funia de un inel fixat în zidul de piatră. Puse sub ea găleata de lemn și începu să o mulgă. Măgărița, care-și pierduse mânzul cu câteva luni în urmă, rămase liniștită în timp ce Mallena umplea vasul cu lapte cald și spumos. Știa că acel ritual zilnic o ușura și-i aducea alinare.

După ce duse laptele în casă, își turnă un pic într-un cast-ron și prăji puțină pâine, al cărei miros o purtă înapoi, în alte vremuri, când ea și Jubanne mâncau împreună, așezați unul în fața celuilalt, după ce se treziseră îmbrățișați. În fața so-bei, cu flacăra aruncându-i licăriri roșiatice pe chip, rămase cufundată în amintiri. Numai el înțelegea ce iubea ea și ce o

însăpăimânta. Numai el știa să risipească fantomele care-i sălășluiau în suflet. Numai el îi promitea că o va ocroti pentru totdeauna. Simțea că iubește până și cele mai mărunte gesturi ale lui Jubanne: felul în care își aranja părul cu mâinile după ce se spăla cu apă rece, salutul cu un colț de pâine încă în mână, pe care îl mânca fără să se mai așeze la masă, în timp ce termina de pregătit măgărița, sau felul în care își masa spatelul înțepenit, după o zi întreagă de săpat pământul, înaintea de semănat.

Cu ochii roșii, nu doar din cauza focului, Mallena înmuie o felie de pâine în castronul cu lapte și încercă să-și domolească nostalgia: ar fi vrut să o lase pe masă, împreună cu firimiturile.

Mai târziu, în timp ce pregătea măgărița, observă cum uzura făcuse să lucească lemnul de măslin al samarului de povară, scoțând în evidență nervurile de parcă ar fi fost niște podoabe. Cu mișcări precise, îl puse pe spinarea animalului, strângând cu grijă hamurile din piele: ajusta scările, chinga de sub burtă și cea de sub coadă după anotimp, când animalul slăbea sau se îngrășa. Pe crupa măgăriței puse o *bèrtula*¹ robustă din lână, întărită pe margini cu fâșii dintr-o stofă mai rezistentă. Când Jubanne mergea la lucru, îi punea în acea desagă mâncarea, apa, sapa sau vreo altă unealtă. La întoarcere, aducea în buzunarele ei încăpătoare roadele pe care i le dăruia pământul în anotimpul cu pricina.

Cu gândul tot la el, Mallena puse în buzunarele laterale două tărtăcuțe mari pe care Jubanne le golise și le uscase ca să le folosească drept recipiente; într-un alt buzunar, puse o

¹ *desagă* (limba sardă). (n. trad.)

tărtăcuță mai mică, plină cu apă, și o felie de pâine păstrată într-un săculeț de pânză aspră. Închise ochii, își apropie nasul de țesătura desagii și trase aer adânc în piept, ca să absoarbă mirosul care îi amintea de bărbatul ei, deși cu timpul se estompa tot mai mult. O luă pe Pitiola de frâu și, traversând casa, ieși în stradă. Încuie ușa cu cheia, apoi o ascunse deasupra tocului și încălecă pe măgăriță.

Felul în care călărea stârni dezaprobarea unor bătrâni care stăteau în pragul unei case din apropiere.

— *Deus meu*², s-a întors lumea cu susu-n jos, comentă unul dintre ei, scoțându-și din gură trabucul pe care îl ținea între dinți, cu capătul aprins în gură. Apoi, clătînând din cap, își puse *zigàrru*³ la loc și continuă să tragă *fogu aintru*⁴.

După câteva minute, ieșind din sat, Mallena și Pitiola o apucară spre nord-est, pe drumul care ducea la Tennairi. În seara de sâmbăta trecută, Mallena o ajutase să nască pe Maria, soția lui Matteo Picoccu. Nimeni nu putuse să înregistreze nașterea, pentru că birourile primăriei erau închise.

După o jumătate de oră de mers, se opriră la fântână. Mallena sorbi din apa rece, își spală fața și brațele, apoi se șterse cu partea interioară a jupei. După ce bău și ea, Pitiola începu să pască iarba și frunzele joase ale copacilor. Femeia profită de popas pentru a se bucura de mângâierea blândă a razelor soarelui din acea toamnă timpurie. Ascultând sunetele pădurii ce o înconjură și inspirându-i miresmele, se gândea cât de diferite erau de cele din Barbagia. Încă își amintea mirosul mușchiului de stejar din locul unde se născuse și pe care îl părăsise cu șaisprezece ani în urmă. Măgărița, curioasă,

² *Dumnezeule* (limba sardă). (n. trad.)

³ *trabuc* (limba sardă). (n. trad.)

⁴ *fumul înăuntru* (limba sardă). (n. trad.)

adulmeca și ea aerul, iar din când în când, privirea ei se întâlnea cu cea a femeii.

După încă jumătate de oră de mers, intrară în Tennairi, unde începu să plouă. Mallena ajunsese la casa Mariei și a lui Matteo și, după ce legă măgărița de inelul de fier fixat în zidul de piatră, împinse ușa întredeschisă.

— Se poate? întrebă ea, intrând fără să mai aștepte răspunsul.

În bucătărie, o vecină, îngenuncheată pe podeaua de pământ bătătorit, aranja lemnele în sobă. Antonia, sora mai mică a lăuzei, apărură ținând pe cap un ulcior de lut, pe care îl așeză cu grijă pe raftul de lângă fereastră. Mallena făcu un gest scurt de salut, apoi se duse în odaia de dormit, ca să se intereseze de starea mamei și a fetei.

— Încă nu am lapte, iar Anna plânge mult.

În patul mare din fier forjat, Maria se uita cu ochii înlăcrimați la fetița pe care o ținea în brațe. Lumina se strecura prin perdelele albe, arătând paloarea lăuzei, accentuată de neliște și de oboseală.

După câteva minute, Antonia intră în odaie cu o tavă cu două cești de cafea aburindă și două pișcoturi.

— Adu-mi un castronel, ordonă Mallena, uitându-se la nou-născuta care își deschidea larg gura și se prindea cu furie de sânul mamei, ca și cum ar fi vrut să îl devoreze cu totul. Apoi, ieși să mai ia puțin lapte de la Pitiola. Nu luă nici măcar un sfert de litru, dar de data asta măgărița scoase un răget nervos. Așa făcea mereu când era ceva ce nu înțelegea.

— Umezește colțul unei cârpe în laptele ăsta și dă-i copilei să sugă, dar ai grijă, continuă să o pui la sân.

— Mulțumesc.

— Țsta o să-i ajungă pentru azi și mâine, spuse, indicând cu privirea castronul cu laptele de mǎgăriță.

Apoi, în timp ce înmuia pișcotul în ceașca cu cafea, adăugă:

— Iar tu, Antonia, să-i fierbi zilnic două lingurițe de semințe de fenicul și să-i dai surorii tale să bea o cană *a manzanu e una a sero*⁵.

Fata încuviință din cap în timp ce, cu mânecile cămășii suflecate până la cot, reluă curățenia zilnică cu o mătură din paie.

Mallena puse ceașca pe masă și se uită la lăuză:

— Mai e mult până se întoarce soțul tău?

— Nu, de obicei la ora asta era deja întors de la stână. Poate că azi, cu ploaia asta, a întârziat cu mulșul vacilor.

Încet, Maria apropie de gura nou-născutei cârpa îmbibată în lapte. Micuța Anna supse cu nesaț, scoțând puțin limba afară, până când, epuizată și mulțumită, adormi.

Mallena așteptă în bucătărie, așezată pe un scaun jos, nerăbdătoare să ajungă la primărie și să se întâlnească cu funcționarul. Ușa deschisă din spate îi aduse la urechi șuierul mistralului, încărcat de miresmele tufei de rozmarin sălbatic care, cu o forță nestăvilită, crescuse în curte, printre legumele din grădină.

După câteva minute, zgomotul de copite anunță sosirea stăpânului casei. După ce traversă vestibulul, Matteo desprinse cele două ulcioare pline cu lapte pe care le legase de șaua animalului și le lăsă pe podeaua de pământ bătătorit din bucătărie.

⁵ *una dimineața și una seara* (limba sardă). (n. trad.)

— *Salude a sa majstra*⁶ nașterilor, spuse el zâmbind când o văzu pe Mallena.

Antonia se duse la el, luă frâiele și, înainte ca măgarul să facă mizerie pe jos, îl duse în curte.

— Ai grijă, Matteo, dacă vezi că în următoarele zile Mariei tot nu îi vine laptele, fă rost de niște lapte de măgăriță și, încet-încet, fetița o să crească mare.

— *Eja*⁷, așa voi face, răspunse soțul Mariei. Ba o să fac și mai mult de-atât: o să aduc aici măgărița lui Tatano, așa va fi fericit și măgarul nostru, răspunse el, zâmbind șăgalnic.

Dădu să-și scoată mantaua udă, dar se opri când observă nerăbdarea Mallenei.

— Hai să mergem, spuse ea, ridicându-se de pe scaun și uitându-se la el serioasă.

— *Sissennora*⁸. *Ajo' Anto*⁹, vino și tu, în caz că mai e nevoie de un martor, zise bărbatul zâmbindu-i și cumnatei, în timp ce își trăgea din nou pe cap, până peste urechi, căciula în formă de sac, lăsând capetele să-i cadă pe spate.

Anna dormea în brațele mamei când cei trei porniră pe jos spre birourile primăriei, aflate la câteva sute de metri distanță.

Cerul era întunecat, norii joși, iar mistralul bătea cu putere, măturând străzile satului. Antonia își ținea brațele strânse la piept, ca să se apere de rafalele vântului; sub șal purta haine subțiri. Vântul îi umfla fusta lungă până la glezne și îi ciufulea

⁶ *Salutări maestrei* (limba sardă). (n. trad.)

⁷ *Da* (limba sardă). (n. trad.)

⁸ *Da, doamnă* (limba sardă). (n. trad.)

⁹ *Hai, Antonia* (limba sardă). (n. trad.)

părul, deși avea un coc strâns la ceafă, care îi dădea un aer mult prea auster.

Deși avea pe cap o *berrita*¹⁰, Matteo nu ajungea la înălțimea celor două femei. Acest lucru, pe lângă trăsăturile feței, îl făcea să pară un adolescent. În copilărie, suferise de malarie, care îl slăbise și îi afectase dezvoltarea. Făcea parte din grupul bărbaților care fuseseră scutiți de serviciul militar pe motiv de insuficiență toracică, evitând astfel să plece pe front. Când consătenii îl tachinau din cauza trupului său firav, el le răspundea cu o glumă:

— *A onni matta s'umbra sua*¹¹.

Abia acum, văzându-l atât de mic, exact ca un *picoccu*¹², Mallena înțelese porecla amuzantă pe care i-o dăduseră sătenii, dar și replica promptă a lui Matteo, „fiecare copac își are umbra lui”, rostită mereu cu zâmbetul pe buze, făcând aluzie la faptul că, deși nu era voinic, se simțea plin de vigoare, iar când oamenii continuau cu batjocura, într-o seară, în timp ce se întorcea acasă, îl auzise și ea răspunzând că la urma urmei, se știe că, „la umbra marilor copaci, nu crește nimic”.

Ajunși la primărie, cei trei îi spuseră funcționarului că au venit pentru a înregistra o naștere și așteptară cu un aer solemn să fie chemați de ofițerul de stare civilă.

Bărbatul, trecut de prima tinerețe, înalt și solid, îi pofti în birou. În încăperea mobilată cu o tejghea din lemn ros de cari și câteva rafturi deschise, plutea un miros de tutun amestecat

¹⁰ *Berrita* (sau *berretta*) – căciulă bărbătească tradițională sardă, lungă și moale, confecționată din pânză sau lână neagră, care atârână pe o parte a capului sau peste umăr. Era purtată zilnic până prin anii '60-'70 și este încă simbolul identității masculine sarde. (n. red.)

¹¹ *Fiecare copac își are umbra lui* (limba sardă). (n. trad.)

¹² *copil* (limba sardă). (n. trad.)

cu praf. Până acum câțiva ani, bărbatul își câștigase existența ca mesager și vestitor al satului, dar pentru că făcuse trei clase primare și știa să scrie și să citească, îl înlocuise cu mândrie pe funcționarul titular al biroului, plecat pe front.

Cei trei îl priviră în tăcere în timp ce el luă de pe un raft prăfuit registrul gros al nașterilor și începu să scrie, rostind cu voce tare:

Anul o mie nouă sute șaptesprezece, astăzi, optsprezece septembrie, la ora zece dimineața, la Primărie, în fața mea, Noli Raimondo, Ofițer de Stare civilă din cadrul Primăriei Tennairi, s-a prezentat Unali Matteo, de 25 ani, capul familiei, care a declarat că la ora șapte și treizeci de minute seara, pe cincisprezece ale lunii curente, în casa situată pe strada Savoia fără număr, Angioi Maria, de 22 de ani, zilieră, soția sa, ambii cu domiciliul în Tennairi, a născut un copil...

— Era bine să fie băiat, dar e fetiță, spuse Matteo, scărpinându-se în cap.

Funcționarul se opri și, din peniță, curse o picătură de cerneală pe registru.

— Fir-ar să fie, ia uitați ce-am făcut din cauza voastră. Liniște!

... a născut un copil... de sex feminin, pe nume Anna.

Declarantul a fost scutit de către mine să o aducă pe nou-născută, ținând cont de condițiile vremii, după ce am verificat personal autenticitatea nașterii. Față de cele de mai sus și pentru acest act, s-au prezentat martorii Devaddis Mallena, de 37 de ani, moașă, domiciliată în Norolani, și Angioi Antonia, de 20 de ani, zilieră, domiciliată în această localitate.

Declarantul a raportat nașterea de mai sus în calitate de cap al familiei, dat fiind că Angioi Maria a născut acasă.

Citit și semnat doar de către mine, pentru că ceilalți nu știu să scrie și să citească.

Semnat

NOLI RAIMONDO

Înainte de a-și ridica privirea, reciti cele scrise.

— Puneți o cruce aici, sub semnătura mea, spuse el, arătând cu degetul locul exact din registru. Eh... acum câțiva ani, înainte de război, în aceeași lună înregistram nașterea cu numărul 25, iar acum... suntem abia la numărul 12.

Cu un oftat prelung, bărbatul își îndreptă privirea spre fotografia regelui Vittorio Emanuele Ferdinando Maria Genaro, atârnată pe peretele plin de crăpături.

Cu fruntea încrețită, Mallena își frecă mâinile de fustă într-un gest de încordare, așteptând ca funcționarul să termine ce avea de făcut.

— Luați-o voi înainte, vin și eu imediat să o iau pe Pitiola, le spuse ea când îl văzu pe bărbat închizând registrul.

— Atunci, dacă am terminat, noi plecăm. *Adiosu*¹³.

Făcându-i semn cumnatei să-l urmeze, Matteo Picoccu ieși fără să mai fie nevoie să i se spună și a doua oară. Era plecat de la ora 3 dimineața și abia aștepta să ia micul-dejun: pâine neagră cu slănină sărată și piperată și un pahar de vin roșu. Antonia, zgribulită de frig, îl urmă în tăcere, la doi pași distanță.

După ce puse registrul gros înapoi pe raftul prăfuit, domnul Raimondo Noli se uită la Mallena. Ea se apropie și se

¹³ *La revedere* (limba sardă). (n. trad.)

sprijini cu mâinile pe masă. Nici măcar nu mai trebui să se gândească la discursul pe care și-l pregătise, cuvintele îi ieșiră năvalnic:

— Îmi spune și mie ceva ce trebuie să fac ca să fiu plătită? Sunt moașă de șaisprezece ani în aceste sate. Și, prestand acest serviciu, nu mai pot să mă ocup de alte treburi ca să-mi întrețin familia.

Funcționarul nu fu surprins: dacă moașa ar trebui sau nu să primească un onorariu era o chestiune veche, care se dezbată de ani de zile.

— Din păcate, ceva și-a retras votul din hotărârea Consiliului local, deși inițial se arătase în favoarea indemnizației pe care ați cerut-o.

Mallena își ținea mâinile apăsate pe masă, continuând să se uite fix în ochii funcționarului.

— Doar anul ăsta am ajutat să nască 46 de femei din împrejurimi și, având în vedere că aproape toate sunt foarte sărace, nu am primit un bănuț. Dar și eu sunt săracă, singură și fără niciun sprijin.

— V-am spus deja, pentru a exercita această meserie și pentru a fi plătită, trebuie să aveți diplomă de facultate sau, având în vedere că lucrați de mulți ani, puteți să dați un examen la Cagliari pentru a obține licența.

— Cum aș putea să mă duc la Cagliari și să dau examene? Nu pot să-i las singuri pe copii, nici nu știu dacă și când se va întoarce tatăl lor, dar mai ales, cu ce să-mi plătesc drumul și toate cheltuielile pentru a sta acolo cât o fi nevoie?

— Eu nu văd altă soluție... doar dacă..., spuse bărbatul și se opri, gânditor. E greu, dar am auzit vorbindu-se despre o altă moașă, ca dumneavoastră, care a trimis o cerere la Ministerul Educației, apoi regelui sau reginei... nu știu prea bine.

— Regelui, reginei... ia spuneți-mi, pot să trimit cererea asta și la naiba?

— Gândiți-vă, dumneavoastră puteți să dați examenul pentru atestat fără probleme, soția mea spune că sunteți cea mai bună moașă din câte au fost vreodată în această zonă.

— Da, da, am înțeles, știu deja replica.

Mallena își arcui sprâncenele și se încruntă, apoi, cu un gest brusc, se întoarce cu spatele, își aranjă șalul pe cap și plecă fără să salute.

Domnul Raimondo Noli observă că își pătase degetele cu cerneală; încercă să se șteargă cu batista, dar cerneala deja se uscaseră. Resemnât, oftă și își întoarce privirea spre crucifixul din lemn atârnat pe peretele opus celui pe care trona fotografia regelui; împături batista cu grijă, în patru, și-o puse înapoi în buzunar.

Întorcându-se cu pas grăbit acasă la Maria, Mallena împinse ușa, care se deschise cu greu. De cealaltă parte era pus un scaun, ca să nu o deschidă vântul și să plouă înăuntru. În casă, Antonia tocmai termina de măturat podeaua din pământ bătătorit. Mallena cunoștea bine acel tip de podea: era la fel ca în majoritatea caselor modeste din zonă, nu doar din Tennairi.

Când era de construit o locuință mică, materialele se găseau în sat, la fel ca și – cel puțin până cu câțiva ani în urmă – brațele necesare pentru a pune piatră peste piatră, stuful împletit peste grinzile din lemn și, la sfârșit, țiglele modelate de muncitori una câte una pe coapse, înainte de a le lăsa la uscat. Așadar, când era de construit ceva, familiile se ajutau reciproc prin vechea rânduială cunoscută drept *azzudu torrau*¹ și găseau materiale ieftine. Dar pentru plăcile de pardoseală era nevoie de bani. De aceea, cel mai adesea, podeaua rămânea din pământ bătătorit.

Mallena pregăti măgărița, care se ținea ocupată mirosind ferigile și clopoței ce răsăreau cu încăpățănare din zid, printre pietre.

— Aceasta e o băutură specială, beți-o în cinstea Annei, a soției mele și a întregii familii, zise Matteo zâmbitor,

¹ *schimb de servicii* (limba sardă). (n. trad.)

întinzându-i Mallenei un dovieac scobit, pe care tocmai îl umpluse cu vin dulce din struguri Malvasia, de culoarea chihlimbarului. Apoi, Mallena îl văzu punându-i câțiva cartofi în unul din buzunarele desagii de pe spinarea Pitiolei.

Pe drumul de întoarcere, Mallena și Pitiole se opriră din nou la fântână, unde umplu cele două tărtăcuțe mai mari cu apă rece, le astupă cu dopuri mici din plută, apoi le așează cu grijă în buzunarul încăpător al desagii. Deși avea puț acasă, apa de la fântâna aceea era vestită pentru proprietățile ei tămăduitoare și binefăcătoare.

Ramurile copacilor se lăsau în voia vântului care bătea din ce în ce mai tare, iar Mallena, acoperindu-se cu șalul, hotărî să meargă pe jos, ca să își ferească fața de rafalele aspre, chiar dacă vântul nu era la fel de rece ca cel din Supramonte, cu care se obișnuise în copilărie. Pitiole, în schimb, nu părea să ia în seamă vremea. Curioasă, când căzu un con de pin dintr-un copac, îl urmări cu privirea și se apropie să-l miroasă. Mallena o lăsă să facă ce poftea.

Continuă pe drumul ce șerpuia printre viile care, cu doar câțiva ani în urmă, erau verzi și aurii, iar acum zăceau între ziduri de piatră, năpădite de mărăcini. Coborând spre Norolani, deși vremea devenea din ce în ce mai rea, Mallena nu pierdu ocazia să privească marea de sus. Rămase fermecată în fața acelei întinderi nesfârșite de apă care o fascina de fiecare dată; și totuși, acea imensitate necunoscută, mai ales în zilele reci și cu vânt, o tulbura. În toți anii în care trăise la poalele muntelui Supramonte, nu văzuse niciodată marea, doar și-o imaginase, și nu și-ar fi închipuit niciodată că este atât de vastă, nici că, în zilele însorite, avea culoarea ochilor mamei sale. Sub privirea ei, valurile se loveau cu furie de stânci, lăsând în urmă o spumă albă, asemenea celei ce se forma la gura cailor care alergau nebunește în cursa pentru

sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului, care se ține la Orgosolo, la jumătatea lunii august. Se simți cuprinsă de o neliniște pe care nu știa să o explice.

Acea briză care nu se lăsa oprită de nimic o duse înapoi în satul natal, printre morți, absențe și tăceri nesfârșite, în acele locuri unde, în unele nopți, doar vântul părea capabil să dea glas disperării. Iar teama de *el* o făcu să se înfioare.

Începuse din nou să plouă, însă Mallena se opri să culeagă câteva gutui mari verzui, acoperite cu puf și răspândind un parfum puternic. Le promisese Rosei și lui Daniele că le va aduce. Puse fructele în *bèrtula*, peste cartofi. Până le vor consuma pe toate, mireasma dulce a acelor gutui avea să inunde fiecare încăpere a casei.

Deodată, auzi măgărița mugind, dar, înainte să apuce să se întoarcă, o lovitură din spate o trânti la pământ. Un fior de groază irațională o cuprinse la gândul că era cineva acolo; simțindu-se vânată și prinsă în capcană ca prada în ghearele unui prădător, era sigură că *el* o găsisese. Trecuseră șaisprezece ani de când fugise din Orgosolo – și de *el* –, dar această amintire tot nu-i dădea pace.

Se uită în jur. Ploaia estompa conturul crengilor și atenua zgomotele. Nu se vedea nimeni și nimic. Încercând să se ridice, își duse mâna la umărul stâng, care o durea. Era cel „însemnat”: când avea 5 ani, căzuse pe spate direct în focul din vatră. Se alesese cu o arsură mare și dureroasă; mama ei, Rosa, care era o moașă experimentată și practica medicina tradițională, o tratase cu extract din plante liliacee culese de pe malul râului Cedrino, apoi cu ulei de sunătoare pentru a ține inflamația sub control și a ajuta rana să se cicatrizeze fără să se întărească. Într-adevăr, se vindecase bine, deși părul de la ceafă nu îi mai crescuse niciodată, iar cicatricea lungă de pe umăr nu îi permitea să își întindă brațul prea mult.

Deodată, de după un copac, ieși un țap mare. Animalul o măsură cu o privire irascibilă, apoi se repezi spre ea. Mallena luă o piatră, însă, înainte să fie nevoită să o folosească, Pitiola îi dădu deja o copită zdravănă, făcând animalul să se clatine pe picioare și punându-l pe fugă.

Mallena își aranjă hainele de pe ea și adună gutuile care căzuseră din *bèrtula*. Îi părea rău că fructele se loviseră, dar era ușurată că întâlnirea nu fusese aceea care o înspăimânta atât de rău și pe care și-o imagina încontinuu de ani de zile. Dacă *el* sau vreun mesager de-al lui ar fi găsit-o, doar Dumnezeu știa ce i s-ar fi putut întâmpla și doar cerul ar fi putut-o salva de răzbunare.

Pitiola își reluă drumul liniștită, sub ploaia neconținută; Mallena nu trăgea de căpăstru – știa că nu trebuia să grăbească mătărita, altfel s-ar fi supărat.

Când ajunseră în dreptul primelor case, iar clopotul bisericii San Giovanni Battista² bătea de ora 12, îi ieși în întâmpinare o fată. O recunosc: era Nina, colega de clasă și prietena Rosei.

— Mă scuzați, pot să vorbesc un pic cu dumneavoastră?

Pentru o clipă, soarele găsi o spărtură printre nori și luminează chipul fetei, frumușică în ciuda rochiei cu două mărimi mai mare și a stânenelii care o făcea să-și țină privirea plecată.

— Sunt *stracca*³ și e deja târziu, caută-mă altădată.

— Bine...

² Sfântul Ioan Botezătorul. (n. trad.)

³ *istovită* (limba sardă). (n. trad.)

Fata rămase cu capul plecat. Cu mâinile încrucișate peste pântec, dându-i un aer stângaci, stătea nemișcată, cu privirea ațintită la cealaltă care se îndepărta încet, trăgând măgărița după ea.

Mallena era tulburată din cauza întâmplării cu ȣapul. Oricât încerca, nu reușea să-și oprească mâinile și picioarele din tremurat; Pitiola părea să-i simtă neliniștea și o urma docilă. Înainte să se întoarcă acasă, hotărî să se oprească la Mimina, vecina și confidenta ei.

— Ai mai primit *novas*⁴ de la Antoni?

— În ultima scrisoare care a venit zilele trecute și pe care mi-a citit-o Rosa, spunea că e în tranșee, în Alpi.

— Noi două nici măcar nu știm unde se găsesc locurile astea, răspunse Mallena, distrată.

— În scrisoare spunea că sunt niște munți înalți, cred că mai înalți decât Montiferru. Spunea că tovarășii lui sunt toți din Sardinia și că îndură cu greu frigul, noroiul și foamea, continuă Mimina. Avea fața slabă, pielea palidă și ochii albaștri, cu sprâncenele subțiri. *Mancu male*⁵ fiica ta știe bine să scrie și să citească. Dar eu sufăr și mă întristez să știu că Antoni e în bătaia gloanțelor și a focului care îl înconjoară zilnic din toate părțile, zise ea așezându-se pe scaun, cu privirea posomorâtă.

— Iar Jubanne zice că, după doi ani, încă nu a înțeles pentru ce luptă. Dar scrisoarea lui a ajuns acum mai bine de două

⁴ *vești* (limba sardă). (n. trad.)

⁵ *Noroc că* (limba sardă). (n. trad.)

luni, cine știe ce-o face acum... cine știe..., zise Mallena mușcându-și buza de jos și încruntându-se.

— Să sperăm că bărbații noștri se vor întoarce de la război curând. Copiii aproape că nici nu-și mai amintesc cum arată tatăl lor. Eu le arăt în fiecare seară fotografia pe care mi-a trimis-o Antoni, spuse ea, ridicându-se spre policioara de deasupra sobei. Arată bine îmbrăcat în uniformă asta nou-nouță, nu-i așa?

Antoni zâmbea în fotografie, dar, privind-o, Mallena văzu doar imaginea tristă a copiilor care se uitau la tatăl lor ca la un sfânt mort. Nu spuse nimic.

Observându-i cuta adâncă dintre sprâncene, Mimina o întrebă:

— Ce ai? Ai pățit ceva?

— Păi, uite ce... nu, nu am nimic, răspunse Mallena, privind în gol. După o clipă de ezitare, se ridică, alese vreo șase gutui mai mari și le lăsă pe scaunul de la intrare, apoi salută cu un gest vag din cap.

Deși era luna septembrie, de mai bine de o săptămână era frig ca în noiembrie. Respirând acel aer rece, ajunse acasă udă learcă și tremurând de frig, gândindu-se la copiii care aveau să sosească curând, flămânzi, și care, găsimd-o în sfârșit acasă, aveau să mănânce împreună o masă caldă, lângă sobă, cu focul aprins.

Din stradă se auziră vocile unor oameni care vorbeau în italiană. Fiul cel mare al Miminei alergă să tragă cu urechea la ușa întredeschisă; voia să afle cine erau acei necunoscuți. După uniforme cu veston cu două rânduri de nasturi și din frânturile de conversație pe care reuși să le prindă, i se păru că erau carabinieri care vorbeau cu Mallena despre soțul ei.

— Se întoarce Jubanne, se întoarce Jubanne! strigă copilul, țopăind vesel până în curtea din spatele casei, unde mama lui încerca să bage înapoi în coteț găinile scăpate printr-o spărtură din gardul de trestie.

— Ce zici acolo? îl întrebă Mimina pe băiat, dar el țopăia printre găinile care se bucurau de razele soarelui, scurmând printre dovlecii și verzele gata de cules.

— Cei doi *istranzos*¹ în uniformă i-au spus Mallenei că soțul ei se întoarce acasă.

— Ești sigur? Femeia se opri să-și șteargă sudoarea de pe frunte cu brațul.

— *Eja, mamaj*², du-te și vezi dacă se întoarce și *babaj* al meu, zise copilul, continuând să țopăie printre găinile care, acum speriate, alergau să se pună la adăpost.

¹ *străini* (limba sardă). (n. trad.)

² *Da, mamă* (limba sardă). (n. trad.)

După ce reuși să bage toate găinile în coteț, Mimina își netezi pliurile fustei, își aranjă șorțul și se duse în grabă la prietena ei. Ușa era deschisă, așa că intră fără să bată, anunțându-și sosirea doar cu un *Hei*.

— *Beni, beni, sorre mia*³, spuse Mallena zâmbind. Stivuiseră niște buturugi lângă sobă și se mișca agitată, făcând ordine în bucătărie.

— E adevărat ce am auzit?

— *Eja*⁴, au venit doi din armată să-mi spună că au primit o *forogramă*, sau ceva de genul ăsta, trimisă de prefectura din comuna Oristano: vine Jubanne în permisie, răspunse Mallena dintr-o suflare, cum rar îi era obiceiul.

— Mă bucur pentru tine..., răspunse Mimina, rușinându-se pentru urma de invidie pe care o simți pentru o clipă.

Mallena pregăti cafeaua de orz prăjit și o savură împreună, cu un zâmbet pe care îl așteptaseră de multă vreme.

— În scrisorile care au sosit în acești doi ani, îmi spusese de mai multe ori că o să vină în permisie, dar se amâna mereu.

Ieșiră-n prag, iar soarele dimineții le lumină chipul, scoțându-le în evidență ochii: cei ai Mallenei, negri și pătrunzători ca niște lame; cei ai tinerei prietene, albaștri și blânzi. Rămaseră o vreme în ușă, privind de acolo, de la cel mai înalt loc din tot satul, cum cerul senin se contopea cu marea, formând un singur fundal.

După prânz, se dădu startul pregătirilor: trebuia primit cât mai bine unul dintre puținii soldați din Norolani care se întorcea într-o permisie adevărată. Până atunci, se întorseseră doar cei lăsați la vatră pentru că deveniseră inapți de luptă,

³ *Vino, vino, sora mea* (limba sardă). (n. trad.)

⁴ *Da* (limba sardă). (n. trad.)

iar alții, pentru perioade lungi de convalescență, care puteau dura și mai bine de o lună, ca să se refacă după ce fuseseră răniți sau contractaseră boli pe front, înainte de a fi din nou apți să se întoarcă pe câmpul de luptă unde fuseseră repartizați. Familiile a vreo zece băieți plecați la război avuseseră o soartă și mai grea: primiseră o înștiințare plină de cuvinte pompoase, menită să le spună că fiii lor muriseră pe câmpul de luptă sau că erau dați dispăruți cine știe pe unde, prin munți.

Erau cei mai buni băieți din sat. În acel an, fuseseră chemați și cei foarte tineri, din contingentul celor născuți în 1899. Nu împliniseră încă 18 ani, iar mulți dintre ei nu ieșiseră niciodată din sat, și cine știe dacă aveau să se mai întoarcă vreodată, se întrebau părinții lor.

Mallena lăsase ușa casei larg deschisă, iar în bucătărie forfoteau vreo șase femei – rude, vecine și prietene. În curte, în genunchi pe o rogojină sub foișor, două fete spărgeau cu piatra migdale dulci cu coaja verde, pe care apoi le puneau într-un coșuleț. Puțin mai încolo, alte două făceau același lucru cu migdalele amare, pe care le țineau cu strictețe separat, într-un coșuleț mai mic. Toate vorbeau despre acel eveniment neașteptat și despre sărbătoarea care urma a doua zi. Mimina întinsese la aerisit cearșafurile din pânză de in fin, albe și brodate, care acum fluturau în vânt.

Între timp, *tzia Zizza*, care stătea pe scaun lângă ușa bucătăriei, intona *Te Deum*⁵ alternat cu *Gloria Patri*⁶, într-o adaptare personală din latină. Din când în când, își întrerupea rugăciunile de mulțumire pentru întoarcerea fiului și dădea câte o indicație:

⁵ *Te lăudăm, Doamne*, imn creștin scris în secolul al IV-lea de Sfântul Niceta. (n. trad.)

⁶ Scurt imn de laudă lui Dumnezeu în diferite liturghii creștine. (n. trad.)

— Aveți grijă să nu *ammisturare*⁷ *mendulas*⁸ amare cu cele dulci, spunea ea, supraveghind pregătirea prăjiturilor tradiționale de sărbătoare.

— *Sissede*⁹, *tzia* Zizza, chicoteau, cu capul plecat, cele două fete cu ochi ageri, în timp ce separau miezul de coajă.

După ce scufundase migdalele într-o oală cu apă clocotită, Mallena le lăsă să se scurgă pe un ștergar, după care două bătrâne, strângându-le una câte una între degetul mare și arătător, îndepărtau pielița de pe miezul alb.

În casa de alături, două femei, mamă și fiică, pregăteau *pane pintau*¹⁰ pentru evenimentul de a doua zi. Capul familiei, în vârstă, abia întors acasă, lăsă jos desaga și, mulțumit, puse pe o policioară din bucătărie rodiile și cele patru verze pe care le culesese din grădină.

Abia aștepta să se odihnească puțin în foișor, dar imediat se auzi vocea soției:

— Du-te și adună niște frunze, dar să fie din alea zdravene!

— Bine, mă duc mai încolo.

— *Nossi*¹¹, trebuie să te duci acum!

Bătrânul se uită la soție, apoi la fiică. Știind că nu ar fi scos-o la capăt cu cele două, plecă.

⁷ *amestecați* (limba sardă). (n. trad.)

⁸ *migdalele* (limba sardă). (n. trad.)

⁹ *Da, da* (limba sardă). (n. trad.)

¹⁰ *Pani pintau* (literalmente „pâine pictată”) este o pâine tradițională sardă, decorată manual cu motive florale sau simbolice, modelate din aluat și apoi pictate sau nuanțate înainte de coacere, pregătită pentru ocazii speciale precum nunți, sărbători religioase sau alte ocazii importante. (n. trad.)

¹¹ *Ba nu* (limba sardă). (n. trad.)

După o jumătate de ceas, se întoarse cu un braț de frunze mari, le legă cu o sfoară și înfipse în mănunchiul bogat un băț lung și ascuțit, care stătea rezemat lângă gura cuptorului cu lemne. Avea să devină o mătură perfectă, pe care cele două femei o vor folosi pentru a da jăratul într-o parte a cuptorului, curățând de cenușă locul unde, cu o lopată lungă din lemn de fag bine uscat, aveau să pună pâinicile, imediat ce aluatul dospea îndeajuns.

La sfârșitul serii, un grup numeros de femei privea cu mândrie pâinea pentru ceremonie, abia scoasă din cuptor și pusă în coșuri mari, împletite din tulpini de asfodel, alături de gustoasele *amarettos*, *germinos* și *gueffos*¹², de care aveau să se bucure a doua zi, împreună cu Jubanne.

Mallena se ocupase de *aranzada*, unul dintre deserturile tradiționale din Orgosolo, din coajă de portocală tăiată fâșii și migdale dulci, acoperite cu un strat generos de miere de arbore de căpșuni.

Copiii alergaseră pe-afară toată după-amiaza, jucându-se de-a prinselea pe ulițe și lăsându-și frații mai mici să stea pe jos. Cei mici, așezați în cerc și lipiți unii de alții, aruncau surcele într-o baltă unde mai era puțină apă de la ploaia căzută cu câteva zile în urmă și, din când în când, se ștergeau la nas cu mânuța murdară de noroi, întinzându-și pe obraji firul de muci ce li se prelingea din nări. După ce erau târați cu forța înapoi în casă, acele opere abstracte, uscate pe fețele celor mici, aveau să le aducă fraților și surorilor mai mari câteva palme la fund, pentru că nu-i supravegheaseră cum se cuvine. De altfel, erau deja resemnați la gândul că, orice năzbâtie ar fi

¹² Prăjiturile tipice din Sardinia, care au în compoziție migdale dulci și amare (*amarettos*) sau pastă de migdale (*gueffos*). (n. trad.)

făcut cei mici, era socotită tot vina lor, fiindcă ei purtau întreaga răspundere.

— Oare vor veni și *prejde*¹³ Nieddu și primarul? întrebă *tzia Zizza* în timp ce aranja prăjiturilele în coșulețe, ridicându-și privirea către noră, care încuviință din cap mulțumită.

— *Ma'*¹⁴, pot să mănânc o prăjitură? întrebă Daniele care, după ce a terminat cina, adulmeca în aer acele arome delicioase așa cum fac câinii.

— *Nono*¹⁵, știi bine că, dacă mănânci prăjituri înainte de petrecere, riști să te trezești cu piciorul lipit de fund¹⁶, îi răspunse Mallena pe un ton sever, dar Rosa zâmbi.

Înainte să adoarmă, copilul se gândi cât de rău ar fi fost să aibă piciorul lipit de fund și, mai ales, cât de greu i-ar fi fost să alerge și să se joace cu prietenii. Curând după aceea căzu într-un somn adânc.

În zori, Mallena și copiii erau deja în picioare.

— Ai văzut că *mamaj* a făcut bine că nu te-a lăsat să mănânci din prăjituri? spuse Rosa zâmbind când își văzu frățiorul sărind din pat.

— Da, dar azi o să mănânc două deodată, ai să vezi!

¹³ *preotul* (limba sardă). (n. trad.)

¹⁴ *Mama* (limba sardă). (n. trad.)

¹⁵ *Nu* (limba sardă). (n. trad.)

¹⁶ *Svegliarsi col piede attaccato al culo*, în orig.: expresie idiomatică sardă, folosită colocvial, mai ales cu copiii, pentru a descuraja consumul de dulciuri înainte de o ocazie. Evocă o pedeapsă absurd-umoristică pentru lăcomie sau neascultare. (n. red.)

După un mic-dejun rapid, cu o cană de lapte în care înmuiară o felie de pâine, Mallena termină de făcut ordine în puținele odăi care alcătuiau locuința.

— Pe ăsta mi l-a dat *babaj*, ca să-l servim în seara asta celor care vor veni, spuse Mimina care intrase în casă ținând cu brațul ridicat o sticlă de vin dulce îmbrăcată în răchită, pe care o puse pe policioara din bucătărie.

Făcură împreună patul, ca în ziua nunții.

În curte, în foișor, puseră două bănci din lemn. Acolo aveau să-l sărbătorească locuitorii din Norolani pe soldatul Jubanne, savurând prăjiturile cu migdale amare. Pe lângă prăjituri, femeile aveau să bea o ceașcă de cafea adevărată, din boabe înmiresmate rășnite chiar atunci, iar bărbații un pahar de vin de Muscat aromat sau din struguri Malvasia, de culoarea chihlimbarului.

— Toți vor ciocni un pahar *a'sa salute*¹⁷ fiului meu și a sătenilor plecați pe front, zise tatăl lui Jubanne frecându-și mâinile. Purta un sacou larg și ponosit, vechi de zeci de ani de zile, dar cu nasturii lustruiți pentru ocazie.

— Învățătoarea ne-a spus că acest război va face ca Italia să fie mai mare și mai puternică, spuse Rosa în timp ce își împletea părul negru și drept în două codițe.

Apoi, nu se putu abține din a preciza:

— Chiar dacă mulți dintre colegii mei nici nu știu unde începe și unde se termină țara noastră.

— Stai locului! Parc-ai fi o căpriță, țipă *tzia* Zizza în bucătărie, care încerca să-l pieptene și să-l îmbrace pe Daniele.

— Oare la ce oră va sosi? se întrebă Mallena auzind clopotele bisericii.

¹⁷ în *sănătatea* (limba sardă). (n. trad.)